ISSN: 2149-3979 e-ISSN: 2651-2718

ilahiyat akademi

Sayı: 23, 2026, 211-235. Issue: 23, 2026, 211-235.

Tufanbeyli'de Türk-İslam Devri Mezar Taşları

Tombstones from the Turkic-Islamic Period in Tufanbeyli

Halil Sözlü

Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Mersin University, Faculty of Human and Social Sciences, Department of Art History, Division of Art History

halilsozlu@mersin.edu.tr | ORCID: 0000-0002-3100-486X | ROR ID: 04nqdwb39

Erdal Elmas

Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk-İslam Sanatları Tarihi Anabilim Dalı

Balıkesir University, Faculty of Theology, Department of History of Turkish-Islamic Arts

erdal.elmas@balikesir.edu.tr | ORCID: 0000-0002-1742-8092 | ROR ID: ror.org/02tv7db43

Makale Bilgisi	Article Information
Makale Türü	**Article Type**
Araştırma Makalesi	Research Article
Geliş Tarihi	**Date Received**
16 Ocak 2026	16 January 2026
Kabul Tarihi	**Date Accepted**
30 Mart 2026	30 March 2026
Yayın Tarihi	**Date Published**
27 Haziran 2026	27 June 2026
İntihal	**Plagiarism**
Bu makale, Turnitin yazılımı ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.	This article has been scanned with Turnitin software. No plagiarism detected.
Etik Beyan	**Ethical Statement**
Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Halil Sözlü, Erdal Elmas)	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Halil Sözlü, Erdal Elmas)

CC BY-NC 4.0 lisansı ile lisanslanmıştır. **Licensed under CC BY-NC 4.0 license.**

Atıf/ Cite as

Sözlü, Halil – Elmas, Erdal. "Tufanbeyli'de Türk-İslam Devri Mezar Taşları". *İlahiyat Akademi* 23 (Haziran 2026), 211-235. DOI: 10.52886/ilak.1865000

Sözlü, Halil - Elmas, Erdal. "Tombstones from the Turkic-Islamic Period in Tufanbeyli". *Theological Academia* 23 (June 2026), 211-235. DOI: 10.52886/ilak.1865000

Öz

Bu çalışma, 2023 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı izniyle Adana ili genelinde yürütülen yüzey araştırmalarının Tufanbeyli ilçesine ait bulgularını konu edinmektedir. Araştırmanın temelini, Tufanbeyli ilçe merkezi ile bağlı köylerde tespit edilen Türk-İslam dönemi mezar taşları oluşturmaktadır. Saha çalışmaları kapsamında toplam 33 mahalle ve köy taranmış; yalnızca Yeşilova Köyü, Han Yeri Köyü, Akçalı Köyü, Fatmakuyu Köyü ve Merkez İstiklâl Mahallesi mezarlıklarında tarihî nitelikte mezar taşlarına rastlanmıştır. Bu alanlarda toplam 18 mezar tespit edilmiş ve kendi içinde ele alınmıştır. Eserler kendi iç bütünlükleri içerisinde değerlendirilmiştir. Tufanbeyli ilçe merkezi ve köylerinde yapılan incelemeler neticesinde Türk-İslam dönemine ait mezar taşları tespit edilerek kayıt altına alınmıştır. Tespit edilen mezar taşları, tipolojik özellikleri ve kitabeleri açısından incelenmiş; yapılan okumalar doğrultusunda bu taşların yakın çevreyle olan ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bölgedeki ve Anadolu'daki benzer örneklerle ilişkileri, ortak özellikleri ve bağlantıları değerlendirilerek yörenin coğrafi ve kültürel etkileşim ağı ortaya konmuştur. Çalışmanın katalog bölümünde incelenen mezar taşlarının tipolojik özellikleri ve bezeme kompozisyonları değerlendirilmiş; bu doğrultuda farklı üslup ve niteliklere sahip örnekler tespit edilmiştir. Bu taşların büyük çoğunluğunun, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölgeye iskân edilen Koçgiri aşiretine mensup kişilere ait olduğu görülmüştür. Tufanbeyli merkez ve köylerinde yürütülen yüzey araştırması sonucunda tespit edilen mezar taşları, bölgenin sosyo-kültürel yapısını yansıtan önemli materyaller olarak değerlendirilmiştir. Çalışmamızda incelenen bu taşlar, hem bölgenin tarihsel dokusunun anlaşılmasına hem de çevre yerleşimlerle olan kültürel etkileşimin ortaya konulmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Özellikle söz konusu aşirete ait örneklerin yoğunluğu, bölgenin 19. yüzyıl sonrası demografik yapısındaki değişimleri aydınlatıcı niteliktedir. Mezar taşları üzerindeki süslemeler; insan ve atlı insan figürleri, at, kuş, hayat ağacı, selvi, ay-yıldız, Mühr-ü Süleyman, silahlar (tüfek, tabanca, kılıç, kama), günlük kullanım eşyaları (ibrik, leğen, kahve takımı, gaz lambası) ve çeşitli geometrik motiflerden oluşmaktadır. Bu ikonografik unsurların, Orta Asya Türk sanat geleneği, Şamanist inanç kalıntıları ve Türk mitolojisiyle güçlü bağlar taşıdığı görülmektedir. Özellikle at ve atlı figürleri, Türk kültüründe hem yaşamı hem de ölüm sonrası yolculuğu simgeleyen önemli unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Kuş motifi ise ruhun uçuşunu ifade eden sembolik anlamıyla dikkat çekmektedir. Çalışmada yer alan kitâbelerin bir kısmı Osmanlı Türkçesiyle Arap harfli, bir kısmı ise Latin harfli olup, bu durum tarihsel dönüşüm süreçlerinin mezar taşları üzerinden izlenebilmesine olanak tanımaktadır. Kitâbelerin bir bölümünde yalnızca tarih bilgisi yer almakta, bazılarında ise isim, meslek veya usta adı gibi veriler bulunmaktadır. Tufanbeyli mezar taşları, Tunceli, Sivas, Erzincan, Kayseri ve Kahramanmaraş çevresindeki Koçgiri yerleşimlerinde görülen örneklerle büyük benzerlikler göstermektedir. Bu durum, bölgenin Doğu ve Orta Anadolu arasında etkileşimsel bir kültür kuşağı içinde yer aldığını ortaya koymaktadır. Tufanbeyli'deki Türk-İslam dönemi mezar taşları, Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan kültürel sürekliliğin, çok katmanlı kimlik yapısının ve inanç dünyasının izlerini taşıyan somut veriler olarak dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslam Sanatı, Mezar Taşı, Adana, Tufanbeyli, Koçgiri.

Abstract

This study focuses on the findings from the Tufanbeyli district obtained during the surface surveys conducted throughout the province of Adana in 2023, with the permission of the Ministry of Culture and Tourism. The main subject of the research consists of Turkish-Islamic period gravestones identified in the town center of Tufanbeyli and its affiliated villages. Within the scope of the fieldwork, a total of 33 neighborhoods and villages were surveyed; however, historical gravestones were identified only in the cemeteries of Yeşilova Village, Han Yeri Village, Akçalı Village, Fatmakuyu Village, and the central İstiklâl Neighborhood. In these locations, a total of 18 graves were documented and examined as individual examples. The monuments were evaluated within their own contextual integrity. As a result of the investigations conducted in the center and villages of Tufanbeyli, gravestones belonging to the Turkish-Islamic period were identified and documented. The gravestones were examined in terms of their typological characteristics and inscriptions; based on the epigraphic readings, attempts were made to determine their relationships with the surrounding environment. By comparing them with similar examples from the region and other parts of Anatolia, their shared characteristics and connections were evaluated, thereby revealing the geographical and cultural interaction network of the area. In the catalogue section of the study, the typological characteristics and decorative compositions of the gravestones were analyzed, and examples displaying different stylistic and qualitative features were identified. It was observed that the majority of these stones belong to members of the Koçgiri tribe, who were settled in the region from the second half of the nineteenth century onwards. The gravestones identified during the surface survey carried out in the center and villages of Tufanbeyli can be regarded as important materials reflecting the socio-cultural structure of the region. The stones examined in this study contribute significantly to understanding the region's historical fabric and to revealing its cultural interactions with neighboring settlements. In particular, the density of examples belonging to this tribe sheds light on the demographic transformations that occurred in the region after the nineteenth century. The decorations on the gravestones consist of human and mounted human figures, horses, birds, the tree of life, cypress trees, the crescent and star, the Seal of Solomon, weapons (rifles, pistols, swords, daggers), daily-use objects (ewer, basin, coffee set, oil lamp), and various geometric motifs. These iconographic elements display strong connections with the Central Asian Turkish artistic tradition, remnants of shamanistic beliefs, and Turkish mythology. In particular, horse and mounted figure motifs stand out as significant symbols representing both life and the journey after death in Turkish culture. The bird motif, on the other hand, draws attention as a symbolic representation of the soul's flight. Some of the inscriptions examined in the study are written in Ottoman Turkish using the Arabic script, while others are in the Latin alphabet, allowing the processes of historical transformation to be traced through the gravestones. While some inscriptions contain only dates, others include information such as names, professions, or the names of craftsmen. The gravestones of Tufanbeyli display significant similarities to examples found in the Koçgiri settlements around Tunceli, Sivas, Erzincan, Kayseri, and Maraş. This situation indicates that the region was situated within an interactive cultural zone between Eastern and Central Anatolia. In this context, the Turkish-Islamic period gravestones of Tufanbeyli stand out as tangible data reflecting the cultural continuity extending from Central Asia to Anatolia, as well as the multilayered identity structure and belief systems of the region.

Keywords: Turkish-Islamic, Gravestone, Adana, Tufanbeyli, Koçgiri.

Giriş

Çalışmamız 2023 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı izni ile Adana genelinde devam eden yüzey araştırmalarının[1] Tufanbeyli bölümünde elde edilen bulgulardan üretilmiştir. Yüzey araştırmasında tespit edilen Türk-İslam devri mezar taşları çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmamıza konu olan Tufanbeyli, Adana'ya bağlı bir ilçe olup Adana'nın kuzey doğusunda yer almaktadır. İlçenin doğusunda Kahramanmaraş'ın Göksun ilçesi, kuzeyinde Kayseri ili Sarız ilçesi, batısında Kayseri ili Develi ve Tomarza ilçesi, güneyinde ise Adana ili Saimbeyli ilçesi yer almaktadır. İlçe tarihinde birçok medeniyetin izleri yer almaktadır. Bunlar başlıca Hititler, Romalılar, Bizanslılar, Ramazanoğlu Beyliği, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyetidir[2]. İlçe 1958 yılına kadar Höketçe isminde Saimbeyli'ye bağlı bir bucak merkezi konumunda iken 1 Nisan 1958 senesinde Mağara ismini alarak İlçe statüsüne kavuşmuştur. İlçenin Mağara adı 1967 senesine kadar kullanılmıştır. Belediye meclisi tarafından yapılan bir düzenleme sonrası 15.02.1965 tarih ve 8 sayılı kararı ile Mağara adı Tufanbeyli olarak değiştirilmiştir[3]. Tufanbeyli, ilçe merkezi ve taşrasında toplam 33 mahalle ve köye sahiptir. Bölge tarih boyunca farklı millet ve kültürlerin yaşam alanı olmuştur. Bu durum Cumhuriyet'in kuruluşu sonrasında da devam etmiştir. Bölgenin etnik ve kültürel dağılımı genel olarak Türkmen Sünnî, Alevi ve 1921 Koçgiri isyanı sonrası buraya yerleştirilen Alevi Türkmen ve Kürt aşiretleri şeklindedir. 19. yy ikinci yarısından sonra yaşanan göçler neticesinde Koçgiri Kazasının çeşitli köylerinden Koçgiri Aşiretine mensup kişilerin yerleştiği bölgelerden biri de Adana ve Maraş çevresidir. Adana'da ise ağırlıklı olarak Tufanbeyli civarına yerleşmişlerdir[4].

Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan süreçte Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu Selçuklular, Beylikler Dönemi ve Osmanlılarla günümüze kadar gelen mezar taşı geleneği süreklilik göstermiştir. Her biri kendine özgü olan ve dönemsel farklılıkları olan mezar taşları form, içerik ve üslup özellikleri bakımından dönemin özelliklerini günümüze taşımıştır. Anadolu mezarlıklarında tespit edilen en erken tarihli Türk mezar taşları, 11. yüzyılın son çeyreği ile 12. yüzyıl arasındadır[5]. İznik'in ilk fetih dönemine ait mezar taşı ile Erzurum ve Van Gölü çevresindeki mezarlıklarda rastlanılan bir grup mezar taşı bu döneme aittir[6]. Anadolu'daki Türk Mezarlarını

[1] Doç. Dr. Halil Sözlü Başkanlığında yürütülen, *Ortaçağ'dan Günümüze Adana İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması 2023 Yılı Çalışmaları.* Araştırma izni verdikleri için Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne teşekkürlerimizi sunarız.

[2] Suat Savur, *Adana İli Tufanbeyli İlçesi Halk Kültürü Araştırması* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 3.

[3] Tufanbeyli İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü, "İlçemiz Hakkında", t.y., erişim 12 Ocak 2024, https://tufanbeyli.meb.gov.tr/www/ilcemiz-hakkinda/icerik/2.

[4] Aziz Atlı, "Sarız'da İskân ve Nüfus (1865-1945)", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 38 (2015), 32; bk. İnan Beler, *Koçgiri Aşireti'nde Mezar Törenleri* (Ankara: Gece Akademi, 2019), 33.

[5] Seyfi Başkan, *Karamanoğulları Dönemi Konya Mezar Taşları* (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996), 12.

[6] Başkan, *Karamanoğulları Dönemi Konya Mezar Taşları*, 12.

lahit, sanduka ve şahideli mezarlar olarak adlandırabiliriz. Bunlar kendi içerisinde bölgeden ve gelenekten kaynaklanan etkiler ile farklı form ve tekniklerde uygulanmışlardır. Osmanlı dönemine ait lahit tipi mezarlar, çoğunlukla dikdörtgen prizma formunda biçimlendirilmiş olup, yekpare taş kütlelerden ya da taş levhaların bir araya getirilmesiyle inşa edilmiş yapılardır. Bu mezar yapıları, zemin üzerinde yükselen anıtsal bir görünüm sergilemekte ve aynı zamanda defin edilen kişinin sosyal konumunu yansıtan mimari ögeler arasında değerlendirilmektedir. Lahitler, genellikle dayanıklı malzemeler olan mermer veya kireçtaşından yapılmakta; üst kısımları ise kırma çatı tarzında ya da düz taş örtü şeklinde tamamlanmaktadır. Yüzeylerinde Kur'an ayetlerine, kitabelere ve zaman zaman bitkisel motifli süslemelere yer verildiği görülmektedir. Sandukalar, taş malzemenin yekpare veya kapaklı birer gövde şeklinde işlenmesiyle ortaya çıkar. Osmanlı dönemi mezar taşı uygulamaları, çerisinde "pehle" olarak adlandırılan unsur, sanduka ile zemin arasına yerleştirilen, mezarın yüksekliğini ve anıtsallığını artıran yatay taş bloktur. Pehle, hem yapısal bir geçiş elemanı olarak işlev görür hem de kişinin sosyal statüsünü vurgulayan tamamlayıcı bir mimari öğe olarak değerlendirilir. Bazı örneklerde pehle yüzeyine kitabe veya bezeme unsurları da işlenmiştir. Osmanlı döneminde en yaygın görülen mezar uygulamalarından birisi olan şahideli mezarlar, defin alanının baş ve ayak ucuna dikilen dikey taşlarla tanımlanır. Bu taşlardan baş ucuna yerleştirilen "baş taşı"; cinsiyet, meslek, toplumsal statü ve dini kimliğe ilişkin bilgiler sunan yazıtlar ve sembollerle donatılırken, ayak taşı çoğu zaman süslemesiz ve sade bırakılmıştır. Şahideler, yalnızca mezarın işaretlenmesini değil, aynı zamanda dönemin estetik anlayışını ve sosyo-kültürel yapısını yansıtan taş işçiliği örnekleri olarak da değerlendirilir.

Araştırmamız kapsamında bölgede yapılan saha çalışmasında makalemizin konusunu oluşturan mezar taşları tespit edilmiş ve kayıt altına alınmıştır. Yapılan çalışmada mezar ve mezar taşı kültüründe defin geleneklerinin bazı farklılıklar dışında benzer olduğu ve bu durumun mezar taşlarında da aynı olduğu gözlemlenmiştir.

Tufanbeyli merkez mahalleleri ve köylerinde yapılan saha çalışmalarında Merkez İstiklal Mahallesi Mezarlığı, Akçalı Köyü Mezarlığı, Fatma Kuyu Köyü Mezarlığı, Han Yeri Köyü Mezarlığı ve Yeşilova Köyü Mezarlığı dışında tarihi öneme sahip mezar taşına rastlanılmamıştır. Tespit edilen tarihsel önemi bulunan mezar taşları düzenlenerek bir katalog haline getirilmiştir. Yapılan katalog çalışmasında mezar taşları tipolojik olarak tanımlanmış, üzerinde kitabesi bulunanlar okunmuş ve taşlar üzerinde yer alan figürlerin betimlemesi yapılmıştır.

1. Katalog

Tufanbeyli ilçe merkezi ve köylerinde yer alan beş mezarlıkta tarihi nitelikte mezar taşlarının olduğu tespit edilmiştir. Bu mezarlılardan bir tanesi ilçe merkezinde

diğerleri köylerdedir. Yeşilova Köyü'nde üç mezar taşı, Hanyeri Köyü'nde iki, Akçalı Köyü'nde bir, Fatmakuyu Köyü'nde dört tarihi mezar taşı tespit edilmiş ve bunların hepsi çalışmada ele alınmıştır. İstiklal mahallesi mezarlığında ise dokuz tarihi nitelikli mezar taşı tespit edilmiş bunlardan sekizi değerlendirmeye alınmıştır. İncelenmeyen bir mezar taşı ise mezarlık avlu duvarına gömülü vaziyette ve aşırı deforme olmuş durumda olduğu için incelemeye alınmamıştır. Mezar taşlarının sırası tarih önceliğine göre verilmiştir.

1.1. Yeşilova Köyü Mezarlığı

1.1.1. YKM 2 No'lu Mezar

Kabir, üzeri açık sandukalı, baş ve ayak şahidelidir. Şahideler büyük oranda sağlam haldedir. *Baş şahidesi* 163 cm yükseklikte ve şahide taşı aşağıdan yukarıya doğru daralmaktadır. En alt kısmı 73 cm, orta kısım 43 cm ve üst kısmı 26 cm genişliğindedir. Şahide üst bölümü kırık olup ön yüzünde aşağıdan itibaren iki yanında servi ağacı olan daire içerisinde Mühr-ü Süleyman ve merkezinde 6 kollu çiçek motifi, üzerinde ise ibrik motifi vardır. Şahidenin üst bölümünde yer alan kitabenin sadece tarih bölümü belirgindir. Burada H.1213 / M. 1798-99 tarihi yazmaktadır. Şahide arka yüzü sade bırakılmıştır. *Ayak şahidesi*, 184 cm yüksekliğinde ve zeminden yukarı doğru daralır formdadır. En geniş yeri 75 cm en dar yeri ise 10 cm genişliğindedir. Kabrin baş taşı ile aynı formdadır. Yan yüzünde yuvarlak kemerli bir niş yer alır. Ön yüzde baş şahide ile benzer düzenleme görülmekle birlikte üst bölümdeki tezyinat tahrip olmuştur. Şahide arka yüzü sadedir. *Pehle* taşı 216 cm uzunluğunda ve 55 cm yüksekliğindedir. Pehle taşları kısmen kırık durumda olup sadedir.

1.1.2. YKM 3 No'lu Mezar

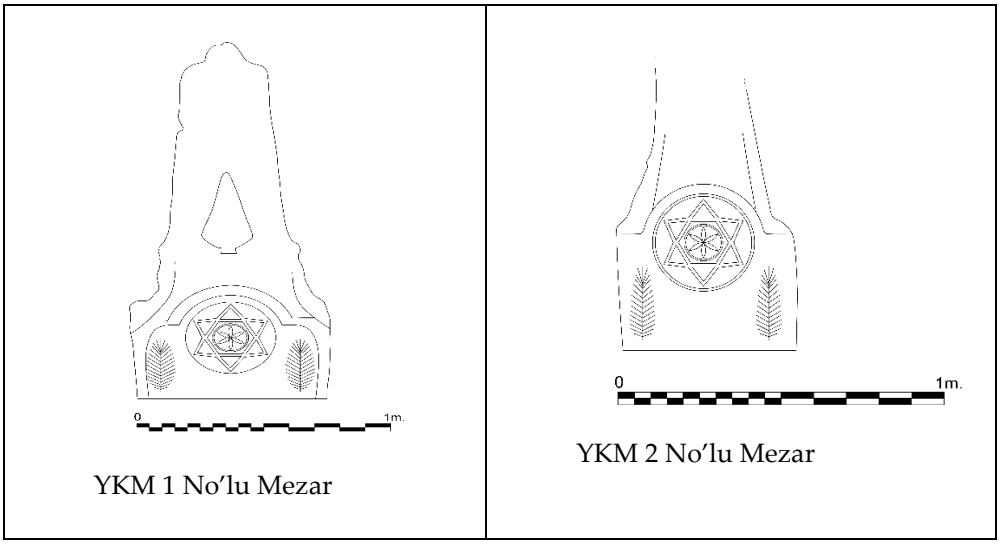
Kabir, üzeri açık sandukalı, baş ve ayak şahidelidir. Şahideler büyük oranda sağlam haldedir. *Baş şahidesi* 120 cm yükseklikte ve şahide taşı aşağıdan yukarıya doğru daralmaktadır. En alt kısmı 63 cm, üst kısım ise 41 cm genişliğindedir. Şahidenin üst kısmı kırık halde olup öne ve arka yüzeylerinde aşınma vardır. Şahide yanlardan dilimli formda hareketlendirilmiştir. Şahidenin üst bölümünde H. 1289 / M. 1872-73 tarihi okunmaktadır. *Ayak şahidesi*, 162 cm yüksekliğinde ve zeminden yukarı doğru daralarak en geniş yeri 44 cm, en dar yeri ise 12 cm genişliğindedir. Şahidenin üst ve alt kısmında yanlardan dilimli şekilde ön ve arka yüzeyleri sadedir. Mezar taşları günümüzde yerinden oynamış, tamamen yatık vaziyette ve toprak altında olduğu için ölçüleri alınamamaktadır.

1.1.3. YKM 1 No'lu Mezar

Kabir, üzeri açık sandukalı, baş ve ayak şahidelidir. Şahideler büyük oranda sağlam haldedir. *Baş şahidesi* 160 cm yüksekliğinde, en geniş yeri 80 cm, en dar yeri 33 cm genişliğindedir. Şahide ön yüzünde aşağıdan itibaren iki yanında servi ağacı olan daire içerisinde Mühr-ü Süleyman ve merkezinde 6 kollu çiçek motifi, üzerinde ise ibrik motifi vardır. Şahidenin üst bölümünde yer alan kitabe okunamamaktadır. Kabri tipolojik formu ve mezarlıktaki benzer örneklerinden hareketle 19. yy sonlarına tarihlendirebiliriz. Şahide arka yüzü sade bırakılmıştır. *Ayak şahidesi*, 187 cm yüksekliğinde, alt kısmı 78 cm, orta kısım 54 cm ve üst kısmı ise 20 cm genişliğindedir. Şahide taşı zeminden yukarıya doğru daralmaktadır. Yan pehle kapakları üzerinde yuvarlak kemerli niş vardır. Ön yüzde baş şahidesi ile benzer düzenleme görülmekle birlikte üst bölümdeki tezyinat tahrip olmuştur. Şahide arka yüzü üzerinde aşınmadan dolayı tezyinat bozulmuştur. *Pehle* taşları ise uzunluğu 186 cm, yüksekliği 54 cm kalınlık ise 14 cm'dir. Pehle kapakları üzerinde iç sıra bordürle sınırlandırılan dikdörtgen pano içerisinde geometrik çizgisel desenler vardır.

YKM 2 No'lu Mezar	YKM 3 No'lu Mezar	YKM 1 No'lu Mezar
 Genel Görünüm	 Genel Görünüm	 Genel Görünüm
 Süsleme Detayı	 Tarih Kısmı	 Süsleme Detayı

Tablo 1: Yeşilova Köyü Mezarlığı Mezar Taşları Görselleri

Çizim 1-2: Yeşilova Köyü Mezarlığı Mezar Taşları Çizimleri

1.2. Hanyeri Köyü Mezarlığı

1.2.1. HKM 1 No'lu Mezar

Kabir, sandukalı mezar tipolojisine sahiptir. Sanduka dört sıra kaide üzerine oturmaktadır. Sandukanın en alt kaidesi 130x68 cm, bir üst kaide 68x47 cm ölçülerine sahiptir. Sandukanın yüksekliği 82 cm genişliği ise 37 cm genişliktedir. Sanduka üstte yanlarda yuvarlak kemer, ortada düz dikdörtgen oyuk şeklinde sonlanmaktadır. Ayrıca baş ve ayak bölümlerinde kare formda suluklar yer alır. Sandukanın yuvarlak kemerli bölümleri üzerinde inci motifleri görülür. Sandukanın doğu yüzü yarım yuvarlak kemerle sonlanmakta ve kemerin altında dairesel bir kompozisyonda cezve ve fincan takımı, altta ise ibrik ve leğen motifi işlenmiştir. Sandukanın batı yüzü doğu ile benzer forma sahip olup, ortada dairesel bir süsleme görülse de fakat aşırı aşınmadan dolayı ne olduğu tam olarak anlaşılamamaktadır. Kuzey yüz dikdörtgen bir silme ile çevrelenmiş pano halinde olup içerisinde eşkenar dörtgen, dörtgen içerisinde de dairesel bir motifle yer alır. Bu motifin merkezinde çok kollu yıldız daireyi çevreleyen bordür içinde ise zik zak motifi görülür. Ayrıca pano ve eş kenar dörtgeni çevreleyen bordür içerisi yivli kabartmalı şekildedir. Güney yüz sandukanın en tezyinatlı bölümüdür. Dikdörtgen pano içerisinde altta yan yana 3 sıra yuvarlak kemerli sağır nişler vardır. Nişlerin altında ve üst bölümde inci dizileri, orta nişin üzerine denk gelecek şekilde üçgen motifi görülür.

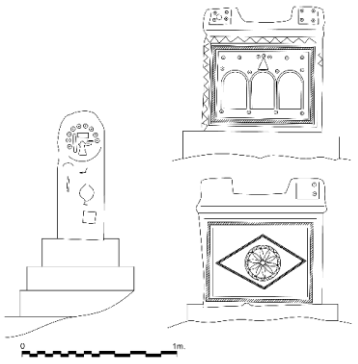
1.2.2. HKM 2 No'lu Mezar

Kabir, sandukalı mezar tipolojisine sahiptir. Görünen bölümde iki sıra kaidenin üzerinde olan sandukanın alt kaidesi 129x80 cm, bir üst kaide 120x69 cm

ölçülerine sahiptir. Sanduka yüksekliği 82 cm, genişliği ise 37 cm'dir. Sanduka üstte yanlarda yuvarlak kemer, ortada düz dikdörtgen oyuk şeklinde sonlanmaktadır. Ayrıca baş ve ayak bölümlerinde kare formda suluklar yer alır. Sandukanın üzerinde oluşan aşınma tezyinatı belirsizleştirmiştir. Sandukanın doğu yüzü, at nalı kemerli sağır niş formundadır. Niş içerisinde daire içerisine dizilmiş fincanlar, onun altında cezve, cezvenin altında ibrik ve leğen motifi yer almaktadır. Batı yüz genel olarak doğu ile benzer formda olup niş içerisinde iki ayrı daire içerisinde içlerinde çok kollu yıldız düzenlemesi yer almaktadır. Sandukanın kuzey yüzünde dar bir bordürle sınırlandırılmış dairesel bir kompozisyon, dairenin yanında üçgen, bitkisel bir motif ve nesneli bezemeler görülmektedir. Sandukanın güney yüzü kazıma tekniğiyle yapılan dikdörtgen bir silme ile çevrelenmiştir. Üst kısımda ikinci bir silme daha yapılarak bordür oluşturulmuş ve geometrik süsleme ile hareketlendirilmiştir. Dikdörtgen silme içerisinde yuvarlak kemerli üç sağır niş vardır. Bu nişlerin iki tarafında ve nişlerden birinin içinde, vazo içinden çıkan çiçek motifi hayat ağacını simgeleyebilir. Diğer iki nişin yüzeyinde kazıma tekniğiyle yazılmış bazı harfler görülmekte ise de okunamamaktadır.

 HKM 1 No'lu Mezar Sanduka Üst Görünüm	 Sanduka Kuzey Yüzü	 Sanduka Güney Yüzü
 HKM 2 No'lu Mezar Sanduka Üst Görünüm	 Sanduka Kuzey Yüzü	 Sanduka Güney Yüzü

Tablo 2: Hanyeri Köyü Mezarlığı Mezar Taşları Görselleri

HKM 1 No'lu Mezar

HKM 2 No'lu Mezar

Çizim 3-4: Hanyeri Köyü Mezarlığı Mezar Taşları Çizimleri

1.3. Akçalı Köyü Mezarlığı

1.3.1. AKM Ahmet Oğlu Dertli Mustafa'nın Mezar Taşı

Kabir, sandukalı mezar tipolojisindedir. Kabrin kaide kısmına sonradan daha geniş çapta olacak şekilde betondan kaide yapılmıştır. Asıl kaide bunun üzerinde daha küçük ölçülerde iki aşamalıdır. En geniş kaide 149 x 249 cm, en içte 57 x 96 cm'dir. Sandukanın uzunluğu 80 cm, genişliği 31 cm, yüksekliği 65 cm'dir. Sanduka doğu yüzü yuvarlak kemerli dikdörtgen formdadır. Alınlık kısmında bir tüfek ve altında fişeklerini betimleyen bir kabartma, alt bölümde ise kabartma tekniğinde mahalli üslupta celî sülüs hat ile hakkedilmiş kitâbe metni olup kitabenin de hemen altında hayat ağacı motifi yer almaktadır. Batı bölüm ise benzer formda olup yüzeyde altta hayat ağacı motifi üzerinde daire içerisinde güneş motifi görülmektedir. Sandukanın güney yüzü kenarlardan silmelerin sınırladığı, kendi içinde yarım daire ve zikzaklarla ayrılmış 6 pano halinde düzenlenmiştir. Bu panolardan alt orta pano içinde at üzerine bir insan figürü işlenmiştir. Kuzey yüz ise benzer dikdörtgen formda 6 bölümlü pano halinde olup orta bölümde günümüz alfabesi ile Türkçe olarak "Ahmet *Oğlu Dertli Mustafa"* ifadesi yer alır. Sandukanın doğu yüzünde yer alan kitabeye göre kabirde medfun olan kişi Ahmed oğlu Dertli Mustafa'dır ve H.1347 / M.1926-27 senesinde vefat etmiştir. Ayrıca kitabenin ilk bölümünde sandukayı yapan ustanın da Nuri? olduğu ifade edilmektedir.

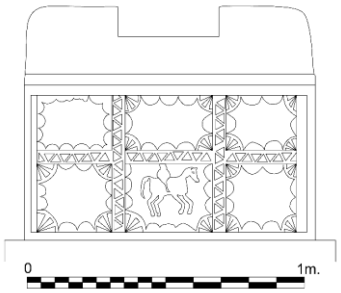
Kitâbe

Okunuşu	**Metin**
- Ustası …	**... اوسته سی -**

- Nuri A…	**- نور ع..**
- Ahmed oğlu	**- احمد اوغلی**
- Dertli Mustafa	**- درتلی مصطفی**
- 1347	**1347 -**

<table>
<tr>
<td>
Sanduka Genel Görünüm</td>
<td>
Sanduka Üst Görünüm</td>
<td>
Sanduka Güney Yüzü</td>
</tr>
<tr>
<td>
Sanduka Kuzey Yüzü</td>
<td>
Sanduka Doğu Yüzü</td>
<td>
Sanduka Batı Yüzü</td>
</tr>
</table>

Tablo 3: Akçalı Köyü Mezarlığı Mezar Taşları Görselleri

Ahmet oğlu Dertli Mustafa'nın Kabri

Çizim 5: Ahmet oğlu Dertli Mustafa'nın Sandukasının Çizimi

1.4. Fatmakuyu Köyü Mezarlığı

1.4.1. FKM 1 No'lu Mezar

Kabir, sandukalı mezar tipolojisindedir. Sanduka altta dört sıra dikdörtgen formda aşağıdan yukarı daralan kaide üzerinde yer alır. Kaide en dışta 111 x 70 cm, en içte ise 92 x 50 cm ölçülerindedir. Sandukanın uzunluğu 78 cm, genişliği 31 cm, yüksekliği 59 cm'dir. Sanduka genel olarak dikdörtgen formda olup üst kısmı doğu batı yönde yarım yuvarlak tepelikle sonlanırken orta bölüm düz oyuk şeklindedir. Doğu batı yöndeki tepelikler üzerinde kare formda suluklar açılmıştır. Sandukanın kaidesi dıştan içe doğru daralmaktadır. Sandukanın batı yüzü düşey dikdörtgen formda yuvarlak kemerle sonlanmaktadır. Üst bölüm yarım daire formunda silmelerle bölünmüş tepelik şeklinde iken alt bölüm dikdörtgen formdadır. Yüzeyde oluşan aşınma buradaki tezyinata zarar vermiştir. Doğu yüz ise tipolojik olarak benzer düzende olup alt bölümde bir kısmı kalan kitabenin son satırı yer alır. Bu bölümde günümüz alfabesi ile "*Süleyman*" ismi yazmaktadır. Sandukanın güney yüzü silmelerle iki panoya ayrılmış dikdörtgen formdadır. Panolar içerisinde hayat ağacı motifi ve at üzerinde betimlenmiş insan figürü yer alır. Kuzey yüzde ise dikdörtgen pano içerisine günümüz alfabesi ile hakkedilen bir metin olduğu görülmektedir. Ancak yüzeyde oluşan aşınma metnin okunmasına engel olmuştur.

1.4.2. FKM 2 No'lu Mezar

Kabir, sandukalı mezar tipolojisindedir. Sanduka altta üç sıra dikdörtgen formda aşağıdan yukarı daralan kısmen kırık bir kaide üzerinde yer alır. En dış kaidesi tahrip olan mezarın ölçülebilen en dış kaidesi 94 x 69 cm, bir içteki kaide ise 91x45 cm ölçülerindedir. Sandukanın uzunluğu 81 cm, genişliği 27 cm ve yüksekliği 70 cm'dir. Sandukanın batı yüzü yarım yuvarlak kemerlidir. Batı yüzün ortasında

dairesel kompozisyon içerisinde küçük dairelerden oluşan bir süsleme vardır. Bu motifin altında kazıma tekniğiyle H.1341 / M.1922-23 tarihi okunmaktadır. Doğu yüzde ise oyma tekniği ile oluşturulmuş ibrik ve kâse tasvirleri görülür. Güney yüzde yanlardan kazıma tekniği oluşturulmuş silmelerin sınırladığı dikdörtgen formda pano içerisinde cami motifi görülmektedir. Caminin kubbe kısmına denk gelen yerde bir kitabe olmakla birlikte okunamamaktadır. Kubbenin üst köşelerinde küçük dikdörtgen nişler içinde yine bazı harfler seçilebilmektedir. Kuzey yüzü dikdörtgen bir pano şeklinde yüzeysel derinlikte bir bordürle çevrelenmiş olup herhangi bir süsleme ya da yazı görülmez.

1.4.3. FKM 3 No'lu Mezar

Kabir, sandukalı mezar tipolojisindedir. Sanduka kısmen kırık durumda olup yukarı doğru daralan iki aşamalı bir kaide üzerinde yer almaktadır. En dış kaidesi tahrip olan mezarın ölçülebilen en dış kaidesi 120 x 63 cm bir içteki kaide ise 100 x 69 cm ölçülerindedir. Sandukanın uzunluğu 81 cm, genişliği 32 cm, yüksekliği 74 cm'dir. Sanduka üzeri doğu batı yönde yuvarlak kemerli ortada düz oyuk şeklindedir. Batı kemer üzerinde kare formlu suluk yer alır. Sandukanın batı yüzü yarım yuvarlak kemerli olup üst kısmı kısmen kırık vaziyette ve sadedir. Doğu yüzde batı ile benzer tipolojide olup tepelik kısmı kırık haldedir. Yüzeyde geniş bir daire içerisinde dört küçük dairenin yer aldığı düzenleme yer alır. Güney yüzün bir bölümü kırık durumdadır. Sağlam olan bölüm yüzeyinde ise kare bir pano içerisinde dört yönde daire motifleri ve geometrik düzenlemeler bulunur. Kuzey bölüm sandukanın en hareketli cephesi olup dikdörtgen formdaki cephe yarım daire kemerli üç sağır kemere bölünmüştür. Batı yöndeki ilk iki kemerde daire içinde altı kollu çiçek tasviri vardır. Doğu yöndeki kemer içinde ise gaz lambası ve yine daire içinde altı kollu çiçek tasviri görülür.

1.4.4. FKM 4 No'lu Mezar

Kabir, sandukalı mezar tipolojisindedir. Sanduka yukarı doğru daralan üç sıra kaide üzerindedir. En dış kaidesi tahrip olan mezarın ölçülebilen en dış kaidesi 120 x 63 cm bir içteki kaide ise 100 x 69 cm'dir. Sandukanın uzunluğu 81 cm, genişliği 32 cm ve yüksekliği 74 cm'dir. Sandukanın batı ve doğu yüzü yuvarlak kemer nişli sade bir düzenlemededir. Kemerler üzerinde kare formda suluklar vardır. Kuzey yüz ise yuvarlak kemerli üç sıra niş ile bölünmüştür. Kemerlerin içerisinde yer alan tasvirler zamanla oluşan tahribattan dolayı seçilememektedir. Güney cephe sandukanın en hareketli bölümüdür. Dikdörtgen formdaki yüzey içerisine eşkenar dörtgen ve onun iç kısmına da günümüz alfabesi ile Türkçe metin hakkedilmiştir. Üst köşelere denk gelen yerlere altı kollu çiçek ve ay-yıldız motifi işlenmiştir.

Kitâbe

Ben bir gencim ömrümün çoğu gurbette geçti

Garip yerlerde hayatım

Bir … maksuduma yerecek

Bir sırada ölüm yerişti

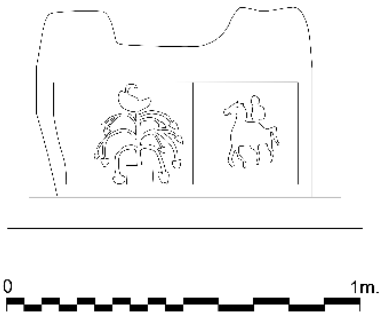
Çok yaşasa bir kişi akıbet ölmek

…

 FKM 1 No'lu Mezar Sanduka Genel Görünüm	 Sanduka Güney Yüzü	 Sanduka Kuzey Yüzü
 FKM 2 No'lu Mezar Sanduka Genel Görünüm	 Sanduka Güney Yüzü	 Sanduka Doğu Yüzü
 FKM 3 No'lu Mezar Sanduka Genel Görünüm	 Sanduka Kuzey Bölümü	 Sanduka Güney Bölümü

 FKM 4 No'lu Mezar Sanduka Genel Görünüm	 Sanduka Kuzey Bölümü	 Sanduka Güney Bölümü

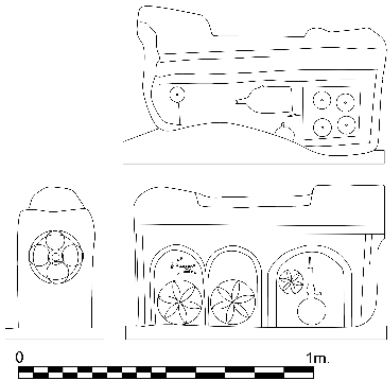
Tablo 4: Fatmakuyu Köyü Mezarlığı Mezar Taşları Görselleri

Süleyman'ın Kabri

FKM 2 No'lu Mezar

FKM 3 No'lu Mezar

Çizim 6-7-8: Fatmakuyu Köyü Mezarlığı Mezar Taşları Çizimleri

1.5. Merkez İstiklâl Mahallesi Mezarlığı

1.5.1. İMM 1 No'lu Mezar

Kabir, baş ve ayak şahideli üzeri açık sandukalıdır. Ancak ayak şahidesi kırılmıştır. Kabir pehle taşları 164 cm uzunluğunda, 55 cm genişliğinde ve 60 cm yüksekliğindedir. Sandukanın uzun pehleleri üzerinde simetrik olarak dikdörtgen bir pano içerisinde merkezde ay-yıldız motifi ve iki yanında çarkıfelek motifi yer alır. Pano çevresi tek sıra zikzaklarla tamamlanmış köşelerde ise ışınsal doğrular motifi vardır. Sandukanın kısa pehlelerinden kuzey bölümdeki üzerinde düşey dikdörtgen formda tek sıra bordürle tamamlanmış bir pano bulunurken, yüzeyde oluşan tahribattan dolayı süsleme öğeleri silinmiştir. Güney bölümdeki pehle üzerinde ise ibrik motifi yer alır. Baş şahidesi ise 92 cm yüksekliğinde 40 cm genişliğinde ve 22 cm kalınlığındadır. Şahide düşey dikdörtgen formda fes başlıkla sonlanır. Şahidenin ön yüzünde kare formda bir pano içerisinde kitabe metni yerleştirilmiş ancak yüzeyde oluşan aşınmalardan dolayı okunamamıştır.

1.5.2. İMM 2 No'lu Mezar

Kabir üzeri açık sandukalı tipolojidedir. Ancak mevcut hâlinde sadece yan kapağı günümüze ulaşmıştır. Pehle uzunluğu 135 cm, yüksekliği 58 cm ve kalınlığı 9 cm'dir. Pehle yüzeyinde yanlardan silmelerle sınırlandırılmış dikdörtgen pano içerisinde tasvirler yer alır. Pano içerisindeki tasvirlerden sadece köşelerde ışınsal doğrular seçilebilmektedir. Genel anlamda yüzeyde aşınma yoğundur.

1.5.3. İMM 3 No'lu Mezar

Kabir üzeri açık sandukalı tipolojide ve mevcut halinde yıkık durumdadır. Pehlenin ölçüleri uzunluğu 188 cm, yüksekliği 76 cm ve kalınlığı 9 cm'dir. Pehlenin sağlam yüzeyi kısmen aşınmış durumda olmakla birlikte üzerinde tabanca, kılıç ve kalkan kabartmaları seçilmektedir.

1.5.4. İMM 4 No'lu Mezar

Kabir üzeri açık sandukalı baş ve ayak şahidesi kırık haldedir. Pehle 163 cm uzunluğunda, 55 cm yüksekliğinde ve 40 cm genişliğindedir. Sandukanın baş ve ayak bölümü kapakları üzerinde daire içinde altı kollu çiçek motifi vardır. Uzun kapaklar üzerinde kuzey tarafında dikdörtgen pano içinde köşelerde ışınsal doğrular, ay-yıldız ve hayat ağacı motifi, güney kapak üzerinde ise yine dikdörtgen pano içerisinde köşelerde ışınsal doğrular merkezde tüfek ve kama tasviri yer almaktadır.

1.5.5. İMM 5 No'lu Mezar

Kabir üzeri açık sandukalı baş ve ayak şahidesi kırık haldedir. Pehle 160 cm uzunluğunda, 54 cm yüksekliğinde ve 41 cm genişliğindedir. Sandukanın baş ve ayak bölümü kapakları ön yüzünde daire içinde altı kollu çiçek motifi işlenmiştir. Uzun kapaklar üzerinde kuzey tarafında dikdörtgen panoda üç ayrı daire motifi içinde çiçek motifleri, güney kapak üzerinde ise yine dikdörtgen panoda merkezde tüfek ve kama tasviri bulunmaktadır.

1.5.6. İMM 6 No'lu Mezar

Kabir üzeri açık sandukalı baş ve ayak şahidesi kırık haldedir. Pehle 158 cm uzunluğunda, 57 cm yüksekliğinde ve 40 cm genişliğindedir. Sandukanın ön kapağı üzerinde geometrik düzenleme yer alırken arka kapakta ise ibrik motifi yer almaktadır. Yan uzun kapaklarda ise kuzey bölümdeki üzerinde dikdörtgen pano içerisinde bitkisel ve geometrik düzenlemeler, güney bölümde ise çevresi zikzaklı bordürler sınırlanan pano içerisinde bitkisel süslemeler ve ay-yıldız tasviri yer alır. Sanduka yan kapağı ortadan kırık haldedir.

1.5.7. İMM 7 No'lu Mezar Taşı

Şahide mezarlığı çevreleyen duvar içerisinde yerinden sökülmüş haldedir. Şahidenin üzerinde kitabe olmamasından hareketle ayak şahidesi olduğu söylenebilir. Şahide, alt kısımda pehle kapağı olduğunu düşündüğümüz düşey dikdörtgen formda bir kaide üzerinde daha ince formda bir gövde ile sonlanmaktadır. Yüzeyinde alt bölümde pano içerisinde ibrik, üst kısımda ise ay-yıldız motifi yer almaktadır.

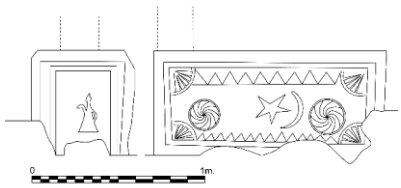
1.5.8. İMM 8 No'lu Mezar Taşı

Şahide mevcut halinde büyük oranda kırık halde sadece gövde kısmı mevcuttur. Şahide düşey dikdörtgen formda 64 x 42 cm ölçülerindedir. Şahide ön yüzde yer alan kitabe bulunmakla birlikte, kitabe metni bozulmalardan dolayı okunamaz durumdadır.

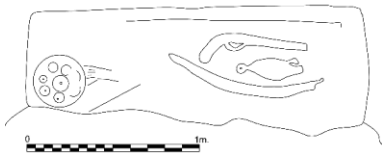
 1 No'lu Mezar Genel	 Genel Görünüm	 Baş Taşı
 2 No'lu Mezar Genel	 Genel Görünüm	 Genel Görünüm
 3 No'lu Mezar Genel	 Genel Görünüm	 Kuzey Yüzü
 4 No'lu Mezar Üst Görünüm	 Sanduka Kuzey Yüzü	 Sanduka Güney Yüzü
 5 No'lu Sanduka Kuzey Yüzü	 Sanduka Güney Yüzü	 Sanduka Ön Yüzü

 6 No'lu Sanduka Üst Görünüm	 Sanduka Kuzey Yüzü	 Sanduka Güney Yüzü
 7 No'lu Şahide	 7 No'lu Şahide Detay	 8 No'lu Şahide

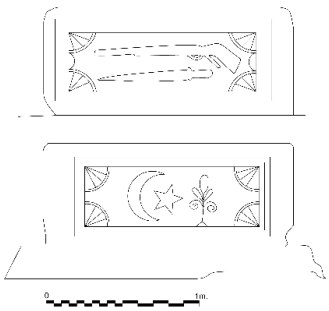
Tablo 5: Merkez İstiklâl Mahallesi Mezarlığı Mezar Taşları Görseller

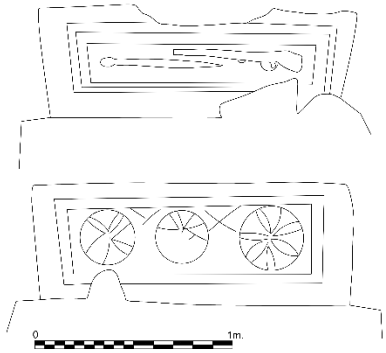
İMM 1 No'lu Mezar

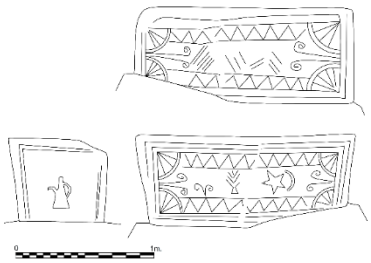
İMM 3 No'lu Mezar

İMM 4 No'lu Mezar

İMM 5 No'lu Mezar

İMM 6 No'lu Mezar

Çizim 9-10-11-12-13: Merkez İstiklâl Mahallesi Mezarlığı Mezar Taşları Çizimler

Değerlendirme

Tufanbeyli ve bağlı köylerinde tespit edilen Türk-İslam dönemi mezar taşları, yalnızca bölgesel sanat anlayışının ürünü değil, aynı zamanda geniş bir kültürel havzanın parçaları olarak değerlendirilmelidir. Doğu ve Orta Anadolu'daki (Tunceli, Sivas, Erzincan, Kayseri) benzer tarihî coğrafyalarda yer alan mezar taşı örnekleriyle yapılan karşılaştırmalı analizler, bu bölgenin etkileşimsel bir kültür kuşağı içinde yer

aldığını ortaya koymaktadır. Koçgiri Aşireti mensupları Alevi inancına sahiptir[7]. Bu aşiretin yerleştiği köylerdeki mezar taşlarında Bektaşilik sembolleri yerine Orta Asya Türk sanatı geleneğini yaşatan figürlerin kullanıldığı görülmektedir. Özellikle at ve atlı figürleri, hayat ağacı ve kuş tasvirleri Şamanist inançlarla ve Türk mitolojisi ile güçlü biçimde ilişkilidir[8].

Erzincan, Tunceli, Sivas, Kayseri ve Maraş çevresinde 19. yy sonu ile 20. yy başına tarihlenen figürlü Koçgiri mezar taşlarının, 14–17. yüzyılda Azerbaycan'da yapılmış mezar taşlarıyla ölçü ve süsleme açısından uyumluluk göstermesi dikkat çekicidir[9]. Tunceli merkez olmak üzere Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yerleşen Alevi Koçgirilerin, figürlü bezemeli mezar taşı geleneğini beraberlerinde taşımış olmaları bu durumu desteklemektedir[10]. Koçgiri adı hem bir bölgeyi hem de Tunceli-Erzincan-Sivas hattında yaşamış bir aşireti ifade etmektedir[11]. Alevi mezar kültüründe Orta Asya'daki Türk mezar kültürüyle biçimsel ortaklıklar görülmektedir; bölgedeki Alevi topluluğun çoğunluğunun 17. ve 18. yüzyıllarda buraya yerleşen Türkmen aşiretleri olması bu görüşü güçlendirmektedir[12]. Anadolu'da 13. yüzyıldan itibaren Türkmen grupları arasında benimsenen İslam'ın, 16. yüzyıldan sonra Safevi etkisiyle heterodoks bir yapıya dönüştüğü ifade edilmektedir[13].

Tufanbeyli merkez ve köylerinde yapılan incelemelerde Türk-İslam dönemine ait mezar taşı varlığı araştırılmıştır. 33 mahallede yapılan taramada yalnızca Yeşilova Köyü, Han Yeri Köyü, Akçalı Köyü, Fatmakuyu Köyü ve Merkez İstiklal Mahallesinde tarihî mezar taşları tespit edilmiştir. Bu alanlarda toplam 18 mezar belirlenmiş olup üç tanesi erkek kabri olarak tespit edilebilmiştir. Diğerlerinde isim bulunmamakla birlikte üzerlerindeki (Erkek, At, Tüfek, Kılıç, Kama vb.) tezyinat ve simgelerden çoğunun erkek kabri olduğu düşünülmektedir. Mezar taşlarının yedisinde kitâbe bulunmakta, bunlardan biri Latin harfli, diğerleri ise Arap alfabeli Osmanlı Türkçesidir; dört kitâbede sadece tarih vardır.

Tufanbeyli mezar taşlarında görülen süslemeler ile Tunceli ve Sivas'ın Koçgiri yerleşimlerindeki örnekler arasında belirgin benzerlikler bulunmaktadır. Aynı figürlerin Kayseri'nin Pınarbaşı ve Sarız ilçelerinde görülmesi de Koçgiri kültür havzasının güney ve güneybatıya uzandığını göstermektedir. Yeşilova ve İstiklal mahallesindeki örnekler klasik Osmanlı mezar taşlarının taşra örneklerini

[7] Ayşe Budak, "Kültürel Belleğin Yinelenmesi: Kayseri'de Koçgiri Aşireti'nin Yerleştiği Köylerde Bezemeli Mezar Taşları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 95 (2020), 295.
[8] Budak, "Kültürel Belleğin Yinelenmesi", 295.
[9] Rasim Efendi, *Kamennaya Plastika Azerbaydcana* (Moskova: Ishyg Yayınları, 1996), 260.
[10] Budak, "Kültürel Belleğin Yinelenmesi", 280.
[11] Atlı, "Sarız'da İskân ve Nüfus (1865-1945)", 28.
[12] Aslı Sağıroğlu Arslan, *Kayseri Zamantı Irmağı Çevresindeki Bezemeli Mezar Taşları* (Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2004), 1.
[13] Mehmet Kulaz – İlter İgit, *Tunceli'deki Mezarlıklar ve Mezar Taşları* (İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2018), 38.

yansıtırken; Akçalı, Fatmakuyu ve Hanyeri köylerindeki bezemeli mezar taşlarının Koçgiri Aşiretine mensup kişilere ait olduğu anlaşılmaktadır.

Mezar taşlarının form açısından sandukalı, şahideli ve pehleli gibi adlandırılması hem Tufanbeyli'de hem de Sivas ve Erzincan'ın kırsal bölgelerinde görülmektedir. Ancak bu formların mahallî terimlerle adlandırılması zamanla anlam kaymalarına neden olmuş ve bölgesel terminolojinin standartlaştırılmasına duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Tipolojik olarak üç farklı tür belirlenmiştir: Üzeri Açık Sandukalı Baş ve Ayak Şahideli, Sandukalı Mezar ve Üzeri Açık Sandukalı mezar tipleri. Sandukalı mezar tipi Koçgiri köylerine özgüdür; genellikle tek parça taştan yapılmış, içi oyulmamış sandukalar kademeli bir kaide üzerinde yükselir ve üst kısımları bazı örneklerde yarım yuvarlak bitmektedir[14].

Osmanlı üslubundaki örnekler sade geometrik süslemelere sahiptir. Koçgiri mezar taşlarında ise insan, atlı-insan, at, kuş ve günlük kullanım eşyaları; kahve takımı, ibrik, sürahi, leğen, hayat ağacı, tabanca-tüfek-fişek, kılıç-kalkan-kama, gaz lambası ve çeşitli geometrik tasvirler yer almaktadır. Bu motiflerin örnekleri yakın coğrafyalarda da görülmektedir. Tunceli bölgesindeki mezar taşlarında güneş, ay, yıldız, ay-yıldız, Mühr-ü Süleyman, selvi ağacı, hayat ağacı, silah, ibrik, kandil ve kuş motifleri bulunmaktadır[15]. Ay-yıldız, selvi, Mühr-ü Süleyman ve hayat ağacı gibi motifler evreni, kutsallığı ve koruma gücünü simgelemektedir.

Eski Türklerde doğaya kutsiyet atfeden yer-su inancı gereğince taş, su, ağaç ve orman kutsal sayılmıştır[16]. Orta ve İç Asya'da erken dönemlerden itibaren mezar taşlarında balta, kazma, kılıç, hançer gibi alet ve silah tasvirlerinin kullanıldığı bilinmektedir[17]. Çalışmamızdaki örneklerde en sık rastlanan tasvir at üzerinde insan figürüdür. At, Türk kültüründe hem yaşamın hem ölüm sonrası yolculuğun önemli bir unsurudur[18]. Ruhun kuş olarak "uçmak" fiiliyle ilişkilendirilmesi ve Alevi inanışındaki ruhun kuş olarak tasavvur edilmesi kuş motifinin kullanımını açıklamaktadır[19].

Hayat ağacı motifi Türklerin hem İslam öncesi hem de İslam sonrası sanatında varlığını sürdürmüştür. Evrenin katmanlarını temsil eden bu motif, çoğalma, Tanrı

[14] Budak, "Kültürel Belleğin Yinelenmesi", 280.
[15] Ertuğrul Danık, "Tunceli Köylerinde Mezar Taşı Geleneği ve Semboller", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5/1 (1993), 60.
[16] Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi: Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989), 1/282.
[17] Yaşar Çoruhlu, "Orta Asya'dan Anadolu'ya Lahit veya Taş Sandukalarda Görülen Hançer-Bıçak Tasvirlerinin Sembolizmi", *Eyüp Sultan Sempozyumu Bildiri Kitabı* (İstanbul: Eyüp Belediyesi Yayınları, 1997), 61.
[18] Yaşar Çoruhlu, "Türk Sanatında At Figürlerinin Sembolizmi", *Türk Dünyası Araştırmaları* 98 (1995), 174.
[19] Yaşar Çoruhlu, "Türk Sanatında Yırtıcı Olmayan Kuşların Sembolizmi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi* 102 (Haziran 1995), 56; Nilgün Çıplak Coşkun, "Alevi-Bektaşi Geleneğinde Dârdan İndirme Cemi ve Bu Cemin Toplum Yaşamındaki Önemi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 65 (2013), 272.

ile iletişim ve koruyuculuk gibi anlamlar taşır[20]. Mezar taşlarındaki diğer tasvirler de Türk kültürünün Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan sürekliliğini yansıtmaktadır.

Sonuç

Tufanbeyli ve bağlı köylerinde tespit edilen Türk-İslam dönemi mezar taşları, bölgenin kültürel tarihini anlamada önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Yapılan incelemeler, Tufanbeyli mezar taşlarının yalnızca yerel bir estetik anlayışın ürünü olmadığını; Doğu ve Orta Anadolu'da Koçgiri yerleşimleri başta olmak üzere geniş bir kültürel coğrafya ile ortak özellikler taşıdığını ortaya koymuştur. Süsleme repertuarı, form, malzeme kullanımı ve ikonografik unsurlar açısından Tunceli, Sivas, Erzincan, Kayseri ve çevre bölgelerdeki figürlü Koçgiri mezar taşlarıyla belirgin benzerlikler görülmektedir. Bu durum, bölgenin tarihî süreçte etkileşimsel bir kültür kuşağı içerisinde yer aldığını göstermektedir.

Tipolojik çözümlemeler, Tufanbeyli mezar taşlarının sandukalı, şahideli ve pehleli gibi Anadolu'nun farklı kesimlerinde karşılaşılan ortak formları yansıttığını; özellikle sandukalı mezar tipinin Koçgiri Aşiretine mensup yerleşimlerdeki örneklerle güçlü biçimde örtüştüğünü göstermiştir. Mezar taşlarının üzerindeki figür ve semboller, Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya taşıdıkları inanç ve sanat geleneğinin, İslam sonrası dönemde dahi süreklilik gösterdiğini kanıtlamaktadır. Atlı figürler, kuş tasvirleri, hayat ağacı motifi ve günlük kullanım eşyalarını konu alan kabartmalar, hem Şamanist inanç kalıplarıyla hem de Alevi-Bektaşi kültürünün sembolik dünyasıyla ilişkilendirilebilmektedir.

Tufanbeyli'de tespit edilen mezar taşlarının bir bölümünün klasik Osmanlı taş işçiliğinin sade taşra uygulamalarını yansıttığı, diğer bölümünün ise Koçgiri kültür havzasıyla doğrudan bağlantılı bezemeli örnekler olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, ilçede farklı kültürel katmanların eş zamanlı olarak varlık gösterdiğine işaret etmektedir. Ayrıca kitâbelerin bir kısmının Latin, bir kısmının Arap harfli olması; tarihsel değişim süreçlerinin ve yerel kimlik pratiklerinin mezar taşları üzerinden takip edilebildiğini göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Tufanbeyli mezar taşları, Türk kültür tarihinde süreklilik, dönüşüm ve çok katmanlı kimlik yapısının somut göstergeleri olarak önem taşımaktadır. Bu çalışmanın ortaya koyduğu veriler; bölgedeki Türk-İslam dönemi mezar taşlarının daha kapsamlı envanter çalışmalarıyla desteklenmesi, mahallî terminolojinin standardizasyonu, ikonografik unsurların karşılaştırmalı değerlendirilmesi ve özellikle Koçgiri kültür alanının sanat tarihi perspektifinden daha ayrıntılı incelenmesi gerektiğini göstermektedir. Elde edilen bulgular, hem Anadolu'nun kültürel belleğinin yeniden yorumlanmasına katkı sunmakta hem de

[20] Seher Arslan, "Türklerde Ağaç Kültü ve Hayat Ağacı", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi* 1/1 (2014), 64.

Orta Asya'dan günümüze uzanan sanat ve inanç sürekliliğinin somut örneklerini ortaya koymaktadır.

Etik Beyan/ Ethical Statement

Bu çalışma hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Yazarların Katkıları/Authors Contributions

Çalışmanın Tasarlanması: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)

Veri Toplanması: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)

Veri Analizi: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)

Makale Gönderimi ve Revizyonu: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)

Etik Komite Onayı/ Ethical Approval

Yazarlar bu başlık altındaki çalışmanın etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalardan olduğunu sorumlu yazar olarak beyan ederler.

Kaynakça/References

Arslan, Seher. "Türklerde Ağaç Kültü ve Hayat Ağacı". *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi* 1/1 (2014), 59-71. https://doi.org/10.20860/ijoses.27650

Atlı, Aziz. "Sarız'da İskân ve Nüfus (1865-1945)". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 38 (2015), 19-39.

Beler, İnan. *Koçgiri Aşireti'nde Mezar Tönenleri*. Ankara: Gece Akademi, 2019.

Budak, Ayşe. "Kültürel Belleğin Yinelenmesi: Kayseri'de Koçgiri Aşireti'nin Yerleştiği Köylerde Bezemeli Mezar Taşları". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 95 (2020), 277-299. DOI: 10.34189/hbv.95.009

Coşkun Çıplak, Nilgün. "Alevi-Bektaşi Geleneğinde Dârdan İndirme Cemi ve Bu Cemin Toplum Yaşamındaki Önemi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 65 (2013), 271-280.

Çoruhlu, Yaşar. "Orta Asya'dan Anadolu'ya Lahit veya Taş Sandukalarda Görülen Hançer-Bıçak Tasvirlerinin Sembolizmi". *Eyüp Sultan Sempozyumu Bildiri Kitabı*. İstanbul: Eyüp Belediyesi, 1997, 60-70.

Çoruhlu, Yaşar. "Türk Sanatında At Figürlerinin Sembolizmi". *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Dergisi* 98 (1995), 170-219.

Danık, Ertuğrul. "Tunceli Köylerinde Mezar Taşı Geleneği ve Semboller". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5/1 (1993), 55-68.

Kulaz, Mehmet - İgit, İlter. *Tunceli'deki Mezarlıklar ve Mezar Taşları*. İstanbul: Hiperlink, 2018.

Rasim Efendi. *Kamennaya Plastika Azerbaydcana*. Moskova: Ishyg, 1996.

Sağıroğlu, Aslı. *Kayseri Zamantı Irmağı Çevresindeki Bezemeli Mezar Taşları*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2004.

Savur, Suat. *Adana İli Tufanbeyli İlçesi Halk Kültürü Araştırması*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

"Tufanbeyli'de Halk Kültürü". T.C. Millî Eğitim Bakanlığı – Tufanbeyli İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü. Erişim 12 Ocak 2024. https://tufanbeyli.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=2